

כל נדרי: בסוף כולם חוזרים

כאשר הסופר אלי ויזל כתב מחזה מומצא [?](#) אבל אמיתי.

יום כיפור במוסקבה

בשנת 1965, נסע הסופר אלי ויזל לרוסיה, כדי לבקר את יהודי המדינה ולהתרשם ממצב יהדות ברית-המועצות. הוא גילה שהמדינה הקומוניסטית הענקית משחקת עם העולם משחק מרשים. רשמית הותר ליהודי רוסיה לנהוג כיהודים, אך בפועל הערימו עליהם קשיים ומכשולים רבים כל-כך, עד שלא הייתה שום אפשרות לגדל משפחה יהודית.

החוק הסובייטי התיר לכל אדם לחנך את ילדיו על-פי אמונתו, אבל יחד עם זה חוקק "חוק חינוך חובה", וכל ילד היה מחויב להיות נוכח בבית הספר בשבתות וחגים, כולל ראש השנה ויום-הכיפורים. אם כן, כיצד בדיוק יוכל לגדול כיהודי? חמור מכך, בבת-הספר חינכו והשרישו בילדים שאין אלוקים ואין בורא לעולם, רחמנא-ליצלן. ניסו לגדל אתאיסטים.

הם סגרו את כל המקוואות מסיבות של היגינה, אם אישה רצתה לשמור על טהרת המשפחה, היא הייתה צריכה לטבול בנהר קפוא. ברית מילה ושחיטה יהודית נחשבו לפעילות קונטר-רבולוציונית. אירוע יהודי נחשב כהתקהלות בלתי חוקית.

בעיר הבירה מוסקבה, בה גרו למעלה מחצי מיליון יהודים, היה בית כנסת פעיל אחד, לשם הביאו את כל הדיפלומטים והאורחים מחו"ל, והראו להם שרק זקנים באים לבית כנסת, כהוכחה לכך שהצעירים לא מעוניינים בדת. האמת היא, שהצעירים לא באו כי מי שהגיע לבית הכנסת פוטר מעבודתו או נזרק מהאוניברסיטה בה למד או לימד.

אלי ויזל הגיע לשם בתקופת החגים. ביום כיפור, הושיבו אותו על הבימה בבית

הכנסת לצדם של דיפלומטים ישראלים ואורחים דומים. גם רבה של מוסקבה, הרב יהודה לייב לויין, ישב על הבמה. ויזל לא החליף מילה עם הרב. הוא ידע שאם ידבר אתו, למחרת ייחקר הרב בקג"ב על נושאי השיחה עם האורח מחו"ל ואופן היכרותם וכו'. לאורך התפילה כולה, לא גרע אלי ויזל את עיניו מהרב. הוא סיפר, שהוא ראה בעיני הרב, את סבלה של יהדות רוסיה, וכיצד הממשלה "חונקת" את הרוח היהודית.

שנה לאחר מכן, נסע שוב לרוסיה ובליל יום כיפור שוב ביקר בבית הכנסת הגדול במוסקבה. הפעם, כשהרב לחץ את ידו, הוא חייד אליו כאומר, אני שמח שלא שכחת אותנו.

בביקור הזה, בעודו מסתכל על הרב, הוא רצה לומר לרב, "קום, תעצור את התפילה, והרם צעקה גדולה שהעולם כולו ירעד. ספר לכל הדיפלומטים היושבים בבית הכנסת שהממשלה מתעתעת בעולם כאילו היא מתירה את קיום היהדות בברית המועצות, כאשר בפועל היא עושה כל שביכולתה כדי להשכיח מהדור הצעיר את העובדה שהם יהודים".

הוא כמובן לא אמר את זה, אבל היה מאוכזב מאוד שהרב לא קם והרים זעקה גדולה ומרה. בליבו הוא אמר לרב, "מה אתה מפחד?! קום ותצעק ותהפוך לגיבור של העם היהודי!". אבל כאמור, בפועל, שום דבר לא קרה.

הילד היהודי האבוד

אלי ויזל חזר לארה"ב וניסה לעורר את דעת הקהל בנוגע ליהדות רוסיה. הוא היה זה שטבע את הביטוי "יהדות הדממה". הוא כתב על כך בעיתונים, וניסה בכל כוחו לעורר את יהודי ארצות הברית, שיקימו קול צעקה במערב כדי להציל את יהודי רוסיה.

בשנת 1968, פגש ידיד שהיה מפיק סרטים, ושאל אותו "מה עוד אפשר לעשות?" הלה השיב לו מיד, "כתוב מחזה!".

ויזל החליט לכתוב מחזה על מה שראה וחווה. הגיבור המרכזי יהיה הרב הראשי למוסקבה, הרב יהודה לייב לויין. ויזל החליט להשלים במחזה את מה שהרב לא עשה במציאות.

הוא הוסיף למחזה דמות [?] שֶׁמֵשׁ בית כנסת חצי מטורף בשם 'זלמן', שבעקבות

דוחף את הרב להשתגע בליל יום כיפור, להטיח את האמת בפני כל הדיפלומטים שמסתובבים שם כדי שהעולם יתעורר ויעשה מעשה.

הוא הוסיף דמויות נוספות למחזה. הוא המציא לרב בת בשם נינה, באמצע שנות השלושים לחייה, ואת בעלה בשם אלכסיי, יהודי קומוניסט שמתבייש במוצאו היהודי, כשלשניים, בן בגיל 12 בשם מישה.

כשהילד מגיע סוף סוף עם אמו לבקר את סבו בערב יום הכיפורים, בלי ידיעת האב הקומוניסט, שואל הסב את הילד אם הוא מתכוון לבר מצווה. הילד תמה, "מהי בר מצווה?"

זה הרגע של זלמן. "אתה רואה כבוד הרב?", הוא צועק, "המשפחה שלך נעלמת. אני אומר לך, תקים קול זעקה, זה הסיכוי היחיד שלך ושלי, וגם של הנכד הקטן שלך. העתיד שלך ושל העם שלך תלוי אך ורק בך".

במחזה, קם הרב לבסוף ועושה מחאה בבית הכנסת, אך ללא תועלת. למחזה קרא "זלמן".

לאחר הכנות וקשיים רבים, הועלה המחזה, צולם על ידי רשת הטלוויזיה הציבורית PBS, וזו הקרינה אותו לראשונה ביום שישי אחרי הצהריים. כשהסתיימה ההקרנה, מיהר אלי ויזל לביתו, כדי להספיק להגיע לפני שבת, שם מצא על שולחנו מכתב מאישה. "שמי רבקה, אני בתו של הרב הראשי למוסקבה, ואני מבקשת להיפגש עמך".

אלי ויזל היה בהלם. הוא כלל לא ידע שלרב יש בת. אחרי שבת נפגשו השניים. שאלתו הראשונה הייתה, "ראית את המחזה שלי?". האישה הגיבה בתמיהה. "מחזה?! אני לא יודעת על מה אתה מדבר".

הוא היה המום. הוא אמר לה, "את לא יודעת שכתבתי עליך מחזה וזה יוקרן בטלוויזיה?", היא התרגזה ואמרה לו, "ביום שישי שעבר לא ידעת שאני קיימת, ועכשיו אתה אומר שכתבת עליי מחזה".

אז הוא שאל אותה, "אז למה רצית לפגוש אותי?". רבקה ענתה שהיא קראה בספריו על יהודי רוסיה, ובהם כתב שהכיר את אביה, הרב לוי. היא סיפרה לו, שיום אחד, כשכבר היה זקן וחולה, טלפן אליה לאודסה, שם התגוררה ועבדה

כרופאת שיניים, וביקש ממנה לבוא בדחיפות למוסקבה. היא צייתה לדבריו, ופגשה את אביה חיוור וחלוש. הוא ידע שאין לו זמן רב לחיות, ורצה לומר לה את בקשתו האחרונה.

"רבקה", אמר, "הבטיחי לי שתדאגי שילדייך יגדלו כיהודים. אני יודע שאת לא יכולה לעשות את זה כאן, ולכן אני רוצה שתעלי לישראל או תהגרי לניו יורק, לברוקלין".

רבקה הבטיחה, אבל אביה התעקש שתשבע לו. הדבר לא היה קל עבורה. בעלה, כך סיפרה, יהודי ששונא את יהדותו. ויזל רצה לצעוק, "כן, כמו במחזה", אבל התאפק. בעלה התנגד שהילדים יגדלו כיהודים. כל מה שניסתה לא עזר. הוא אמר שהילדים יהיו קומוניסטים כמוהו. לא מאמינים, אתאיסטים.

היא התווכחה, בכתה, הזכירה לו שנשבעה לאביה, אך שום דבר לא עזר. הם רבו יום ולילה, עד שהחליטה להתגרש. הוא הרשה לה לקחת את שתי בנותיה עמה. אחת התחתנה בישראל והשנייה מתעתדת להתחתן עם חסיד חב"ד בברוקלין.

ואז הוא שואל אותה, "ומה עם הבן שלך?" היא הנמיכה את קולה וענתה בעצב, "בני נשאר עם בעלי". כשכתב את המחזה, לא ידע אלי ויזל מה לעשות עם הילד, מישה הצעיר. האם לתת אותו לאביו הקומוניסט? הוא חש שאינו מסוגל, אפילו במחזה, שילד יהודי יאבד. אולי להפקידו בידי סבו, הרב הראשי, שיישאר יהודי, אבל זה לא נשמע כל כך אמין. הוא החליט להשאיר את זה מעורפל, עם אמירה דו-משמעית שתאפשר לקהל להחליט מה יהיה גורלו.

כעת, כששמע מאמו של הילד שלא יגדל כיהודי, שאל אותה בן כמה הבן. היא השיבה שלפני מספר חודשים מלאו לו 13, והוסיפה שלא חגגו לו בר מצווה, מפני שאביו התנגד לכך בתוקף.

מספר שבועות לאחר מכן, קיבל ממנה מכתב בו תיארה כיצד צפתה בסרט ובכתה לכל אורכו, בעודה אומרת לעצמה: "כן, ככה זה בדיוק היה. בדיוק כך זה היה".

חלפו מספר חדשים. ויזל פגש מכר ששימש כרב בניו יורק. הלה ידע שויזל מתעסק עם יהדות רוסיה. הוא סיפר לו, שזה עתה חזר מישראל, ובין היתר ביקר ב'מצדה'. במקרה נקלע לבר מצווה של שלושים יתומי מערכות ישראל. הוא תיאר כיצד הילדים עלו לתורה, וכיצד פנה אל הרב הצבאי שעמד שם ואמר שהוא לא ידע

שיש יתומים כה רבים שאבותיהם נפלו במלחמות. הרב הצטרף לצערו, אבל אז הצביע על ילד אחד ואמר לו, "הבט על הילד הזה. הוא לא יתום צה"ל, הוא נכדו של הרב הראשי של מוסקבה".

ויזל החוויר כששמע זאת. הוא שוב פעם למד, שבסופו של דבר, ילד יהודי לא הולך לאיבוד² (מתוך ספרו: כל הנחלים הולכים אל הים עמ' 367 ואילך)

לשוב הביתה

הרבי הזכיר פעמים רבות שתשובה איננה 'חרטה' על מעשים לא טובים שעשינו. תשובה היא מלשון 'לשוב'³ לחזור. יום כיפור הוא היום בו כולנו מגלים את יהדותנו. כשרואים את הקהל הגדול בבית הכנסת, אנחנו לא רק יודעים⁴ אנחנו גם מרגישים, שבסופו של דבר, כל ילד יהודי חוזר הביתה.

היום עושים 'תשובה'. היום 'חוזרים הביתה'.